

ægteskabelige Formueretsforhold i Tyskland uden Hensyn-
tagen til Retsdannelserne i Norden. Schröders meget benyttede
Lehrbuch der Deutschen Rechtsgeschichte (5 Opl., 1907) var
ved sin Fremkomst noget af et Vovestykke og saa paa en
Maade ogsaa for tidlig Dagens Lys. Nye Baner tilsigtede dette
Værk ikke at bryde; det straalte ikke af den Aand eller bæres
af det geniale Syn, der udmærker Brunners eller Sohms Skrifter,
dets Maal er paa Grundlag af en nøjagtig og udtømmende
Gennemarbejden af Kilder og Litteratur at fremstille den tyske
Rets Historie i dens Helhed til Nutiden. For den frankiske
Ret nærede Schröder særlig Interesse. Han var bl. a. Med-
udgiver af *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte*
og den videnskabelige Leder af det grandiose Foretagende,
Tilvejebringelsen af en *Deutsches Rechtswörterbuch* (1914 ff.).

Frantz Dahl.

Etatsraad Poul Andræ har i 1916 udgivet 2. Bind af
sin Moder, *Gehejmeraadinde Andræs politiske Dagbøger*, der
beretter om Tiden fra Marts 1856 til Maj 1857. Som ved
Fremkomsten af 1. Bind fremhævet (H. T. S. R. V, 463—65),
bringer Dagbøgerne en Dag for Dag fremskridende Redegørelse
for, hvad der mentes og sagdes i Andræs Hjem og Kreds om
de politiske Begivenheder og Personer. I dette Tilfælde gælder
det Tiden fra 1. Marts 1856, da Fællesforfatningens Rigsraad
første Gang traadte sammen under P. G. Bangs Ministerium,
hvoraf Andræ var Medlem som Finansminister, indtil Andræs
eget Ministerium, der dannedes 18. Oktober 1856, afsluttedes,
da han 13. Maj 1857 traadte tilbage som Konseilspræsident
efter den store Ministerkrise, der foranlediges ved Forholdet til
L. N. Scheele og endte med sidstnævntes Udtrædelse af Mini-
steriet. Dagbøgerne giver et levende Billede af den hele Ud-
vikling, der i saa høj Grad berørte Andræ personlig. De po-
litiske Hovedaktører, over hvilke der kastes et skarpt, ingen-
lunde altid flatterende Lys, er frem for alt Scheele, over hvem
de Andræske Kredse fældede en knusende haard Dom, og
P. G. Bang, der heller ikke blev blidt behandlet, og hvis Umulig-
hed som Konseilspræsident stadig fremhæves. Af de andre

Personer, hvis Forhold karakteriseres og belyses, maa nævnes „den blide“, Indenrigsminister C. F. Simony, og Monrad, hvis ejendommelige Særstilling inden for de national liberale Kredse ved gentagne Lejligheder skarpt understreges; det er mærkeligt atter og atter at se, hvilken Usikkerhed der følte over for Monrads Personlighed og politiske Motiver. En Hovedinteresse knytter sig til mange Udtalelser om Frederik VII og Grevinde Danner; der maa nu vel snart være tilvejebragt et saa alsidigt Materiale til Bedømmelse af de to Personligheder, at man kan faa afløst den traditionelle, væsentlig paa skandaløst Stof byggede Opfattelse af en virkelig historisk Karakteristik, der gør dem til almindelige Mennesker. Prins Christian af Danmark omtales med Velvilje, hvad dog vistnok mere beror paa den flatterende Baggrund, han havde i det øvrige Hof, og i hans Enighed med Andræ i visse afgørende Spørgsmaal end paa en Tillid til hans egne Evner. Om Forhandlinger og Samliv med den holstenske Opposition i Rigsraadet findes adskillige interessante Enkeltheder.

Dette andet Bind af Dagbøgerne er ligesom det første en værdifuld Kilde til Forstaaelse af de personlige og saglige Nuancer inden for den nationalliberale Kreds. Man ser, at Andræ maa have haft megen Tillid til sin Hustrus politiske Sans, og i hvilken Grad den forbeholdne kritiske Mand i sit Hjem fandt Forstaaelse for sine politiske Interesser; hans Hustru har sikkerlig ikke betydet saa lidet for ham, som man kunde fristes til at tro ved at høre Fru Heiberg sige „stakkels Andræ“, naar hun saa ham paa Skovtur med sin Familie! Optegnelserne viser, at Fru Andræ havde en intelligent og klar Opfattelse af politiske Forhold; der findes naturligvis, som ogsaa Udgiveren har paapeget, Fejl og Misforstaaelser, men i det hele er de positive Oplysninger særdeles paalidelige, og selv om der ikke bringes nye Kendsgerninger af større Betydning, har Fru Andræs Notitser stor Værdi for Enkelt-Undersøgelser fra den Tid. De vil bl. a. kunne blive en udmærket Prøvesten for Kriegers politiske Dagbøger fra den samme Periode, i hvilke der gives parallelt løbende, men meget forskelligt farvede Beretninger om ganske de samme Forhold.

Selvfølgelig repræsenterer disse Meddelelser og Domme, der er nedskrevet ud fra en enkelt Kreds' ensidige Opfattelse, ikke blot tilnærmelsesvis den historiske Sandhed. En Side af denne finder man dog ubetinget, og uden Materiale som det her forelagte var det umuligt at tilvejebringe en intim Forstaaelse af Nuancerne i de nationalliberale Kredses Liv med dets store Fortrin og Svagheder.

Man tilgiver gerne Udgiveren, at han af en naturlig Veneration for sit Hjem og i Glæde ved at genopleve sin egen Barndom, har medtaget en Del Andræske Privatissima, f. Eks. om „lille Pouls Mave“ eller om „Tantes Ben“ der neppe kan paaregne almindelig Interesse; ogsaa denne Del af Stoffet bidrager dog til at give et levende Indtryk af, hvorledes en dansk nationalliberal Ministers Hjem formede sig i de Aar, da der, efter Bismarcks Opfattelse, allerede var indført en Bonderepublik i Danmark. Publikationen har en stærk personlig Karakter, men det bør rigtignok tilføjes, at Etatsraad Andræ nu som i sine tidligere Arbejder med megen Umage og med pinlig Nøjagtighed har bestræbt sig for at oplyse og kontrollere Indholdets Rigtighed og gøre sin Udgave let tilgængelig for Læseren. Dette har fremkaldt en Række Tillæg med supplerende Oplysninger af det righoldige Andræske litterære Efterladenskab, som Udgiveren efter Brugen med paaskønnelsesværdig historisk Forstaaelse lader overgaa til Rigsarkivet. I disse Tillæg er nogle Breve fra Krieger og fra Diplomaten Johan Bülow af særlig Interesse.

Forhaabentlig vil det lykkes Etatsraad Andræ at udgive alt hvad der har Betydning af de endnu utrykte Dele af hans Moders politiske Dagbøger, som Afslutning af et Forfatterskab og en Udgivervirksomhed, for hvilken dansk Historieskrivning har Grund til at være ham oprigtig erkendtlig.

Aage Friis.

Som et lille Jubilæumsskrift udgav Dr. Louis Bobé i 1916 under Titlen *Fra Renaissance til Empire* en Samling af nogle af de mange kulturhistoriske Afhandlinger, han i Løbet af 25 Aar, fra sit Forfatterskabs Begyndelse til nu, har offent-